

Oponentský posudek

diplomové práce Jitky Šťákové

Předložená práce se zcela ojedinělým námětem, širokým záběrem a bohatstvím použitých studijních materiálů svědčí o tom, kolik může být v mladém člověku oddaném zvolenému oboru obdivuhodné touhy po novém poznání. Zároveň i odvahy pustit se do zpracování tak náročného tématu, jako je divadelní poetika dr. Rudolfa Steinera, zakladatele antroposofie (moudrosti jak být člověkem), tj. celostní vývojové metody poznání člověka a světa. Volbě tématu musela předcházet dlouhodobá intenzivní studijní práce ztížená nedostatkem přeložené a veřejně přístupné literatury. Jitka Šťáková zabývající se již delší čas rozsáhlým dílem vědce a duchovního badatele Rudolfa Steinera si jistě uvědomovala při volbě tématu určité riziko, neboť jeho odkaz, byť převratného významu, není příliš znám ani akademické obci. Je proto třeba ocenit, že naše diplomantka dokázala pochopit impulzy pro vývoj lidstva významné osobnosti a ve své práci je v prvním přístupu představila. Bystře postřehla, jak Steinerova divadelní poetika obohatí dramatické umění s ohledem na současný vývojový stupeň lidského vědomí.

Začátky umělecké dráhy Rudolfa Steinera, jak je v práci uvedeno, spadají již do konce 19. století a jsou výsledkem jeho rostoucího zájmu o kulturní život tehdejší společnosti i činnosti ve Svobodné dramatické společnosti v Berlíně. Ovšem vlastní uměleckou koncepci vytvořil později v podobě čtyř tzv. mysterijních dramát. Uprostřed polemik o vztahu naturalismu a symbolismu Steiner přichází se zcela specifickou divadelní poetikou. Zdánlivě je mu bližší symbolismus, avšak na rozdíl od názoru autorky této práce se nedomnívám, že by z něj cokoli do svých her přejal. Ve svých komentářích k dramátům jasně zdůrazňuje, že postavy nemají být chápány jako symboly, ale jako reálné bytosti se svým osudem ovlivněným předchozími inkarnacemi. Je proto chvályhodné, že je mysterijním dramátům věnována samostatná část práce. Jitka Šťáková se o těchto hrách vyjadřuje s pochopením jejich smyslu takto: "Umění mysterijní dramatiky je forma individuální cesty k poznání ducha... Prostřednictvím postav dramát se stává antroposofie uměleckou skutečností, je názorně používána. V jednotlivých hrách sledujeme postavy na cestách do vyšších světů. Diváci mají možnost pochopit smysl této cesty, procesu zasvěcení i osudů postav." (str.69) Stať o mysterijních dramatech je završena povzbudivou myšlenkou, že proměna člověka na cestě k vlastní podstatě, k jeho já a tím současně k vyšším světům je základním stavebním kamenem nové kultury lidstva spějícího svobodně ke zduchovnělému životu v budoucnosti.

Umělecké impulzy Rudolfa Steinera ovšem nelze plně pochopit a ocenit, jsou-li vytrženy z celku jeho mnohostranného díla. To by pak mělo být chápáno jako odraz životních zkušeností. Proto je třeba ocenit, že je široce pojednáno jak o životě, tak o tvůrčím přínosu této výrazné a významné osobnosti. Vše je zde zasazeno do širších myšlenkových souvislostí, zvláště druhé poloviny 19. a začátku 20. století. Především je zdůrazněna zřetelná návaznost Steinerova bádání na uměleckou i přírodovědnou práci J.W.Goetheho, osobitě na jeho metamorfózu rostliny. Dále je též zmíněn vliv Richarda Wagnera na dramatickou Steinerovu tvorbu. Autorka zasvěceně pojednává i o následovnicích Steinerova antroposofického pojetí divadelního umění. Byli jimi Andrej Bělyj, Michail A. Čechov a zejména nejbližší spolupracovník Rudolfa Steinera dramatik Albert Steffen. Po zásluze je zmiňován i český režisér Karel Dostal. Jeho zatím neveřejný archiv může v budoucnu přinést nové inspirující podněty pro české divadlo.

Celou práci je postupně zodpovězeno na otázku, co podstatného Rudolf Steiner vlastně pro vývoj myšlení přinesl. To podstatné bylo, že ukázal lidstvu spoutaného materialismem svobodnou a vědomou cestu ke znovunalezení vyšších pravd, a to nejen prohloubeným myšlením, ale především také srdcem. Viditelným nástrojem této cesty poznání je právě umění. Slouží jí proto po výtce i divadelní poetika Rudolfa Steinera. Ta do sebe zahrnuje

pohybové umění eurytmii jako viditelnou mluvu a rovněž ztvárněnou - tvořivou mluvenou řeč (Sprachgestaltung). Zdrojem, odkud přicházejí podněty pro uměleckou tvorbu, jsou lidské smysly. Jejich hluboké studium Steinera přivedlo k objevu dvanácti smyslů, z nichž je pro herce velmi důležitý smysl pohybový a smysl pro řeč. Ke zdůraznění specifiky eurytmie odlišující se od známých pohybových forem, autorka použila následující Steinerovy myšlenky: "Eurytmie by neměla být projevem vůle, jak je tomu v baletu, ani vyjádřením subjektivního života jako ve výrazovém tanci, ale nástrojem pro znázornění duševně-duchovních podstat člověka." (str.43) Zde doplňuji pojednání o eurytmii připomínkou, že toto pohybové umění se týká především oné složky členité bytosti člověka, která oživuje fyzické tělo a je proto nazvána tělem oživujícím, popřípadě utvářejícím nebo éterným. Autorka se o něm zmiňuje již na str. 15 s názvem „organismus životních sil“. Je tomu tak v souvislosti se všemi články, jimiž je tělo fyzické, životní, duševní a duchovní jádro, nebo-li já. Je to právě eurytmie, která udržuje první neviditelný duchovní článek lidské bytosti v rovnováze a zároveň podporuje součinnost všech článků. Ke správnému využití eurytmie v divadelním představení přispěl již zmíněný dramatik M. A. Čechov rozlišením dvou druhů gest: gesta psychologického, které vytváří herec sám a má proto subjektivní ráz. Dále gesta v pravém smyslu eurytmického, které není libovolně měnitelné a má objektivní povahu. Je tomu podobně jako u hlásky A, která nemůže být nahrazena hláskou B (str.60-63)

Na další pozoruhodnou návaznost, tentokrát na utvářenou-tvořivou řeč s účinky na vyváženost éterních sil, autorka upozorňuje ve sdělení o již zmíněném Albertu Steffenovi. Podle něj se má drama stát pomocníkem a léčitelem lidstva, jak to vyjadřuje motto příslušné statě: "Bádník budiž lékařem, slovo jeho lékem." (str.67) Steffenova dramata také potvrzují "onu propojenost časů", jinými slovy reinkarnaci. Jedna z postav praví: "Jak mě tady dnes lidé spatřuj, tak jsem byl takhle přítomný určitě tisíckrát a doufám, že snad ještě tisíckrát budu". Tímto sdělením autorka vlastně doplňuje krátké pojednání o Steinerově pojetí reinkarnace v první kapitole. (str.19) Obšírná informace o dramatikovi Albertu Steffenovi jako objeviteli nových možností na cestě k dobru a spáse lidstva prostřednictvím dramatu je významným přínosem diplomantky pro českou divadelní vědu. Jméno tohoto vynikajícího umělce je pro nás zatím zcela neznámé a nevyužité. Je tomu tak mimo jiné i proto, že z jeho obsáhlého díla nebylo nic přeloženo. Několik jeho německy psaných dramát a knih je k dispozici v knihovně antroposofické společnosti v Praze.

V poslední části práce zařadila autorka pozoruhodnou informaci o divadelní činnosti Karola Wojtyly, pozdějšího papeže Jana Pavla II. Inspirací jí byla kniha Georga Weiga o životopise posledního papeže. V ní se píše o hereckém působení Wojtyly v divadle vedeném Mieczyslawem Kotlarczykem, který měl určitou vazbu na dílo Rudolfa Steinera. Toto "divadlo slova" mělo za cíl probouzet v divákovi nadsmyslové zážitky. Karol Wojtyla sám sepsal několik dramát, jimiž měly být emoce kultivovány do podoby obětavé lásky a odhalován smysl lidské existence. Zde je patrná podobnost s křesťanskou orientací Rudolfa Steinera.

Nelze přehlédnout autorčino hledání stop vlivu zakladatele antroposofie v českých zemích. Kromě již zmíněného režiséra Karla Dostala jmenuje Julia Zeyera, skladatele Aloise Hábu a Viktora Ullmana, Boženu Benešovou, Otokara Březinu, Františka Bílka a ze současných antroposofů Jana Michaelu Dostálových.

Jitka Šťávovala zařadila na konec své téměř stostránkové diplomové práce nejen seznam pramenů a použité literatury, ale navíc 18 příloh včetně přehledu Steinerova souborného díla a četných fotografií spojených s jeho uměleckou činností. Několik obrázků představuje budovu Goetheana, kde se v prostředí umělecky ztvárněném a vyzdobeném uvádějí hlavně mysterijní dramata a Goethův Faust. Vzácná podívaná je také na detaily i celek dřevěného sousoší vytesaného osobně Rudolfem Steinerem a nazvaného Representant lidstva.

Na základě důkladného prostudování diplomové práce jsem dospěla k rozhodnutí ohodnotit ji výbornou.

Zároveň bych ráda Jitku Šťáovou povzbudila dále pokračovat v rozpracování uvedeného tématu, např. v podobě doktorské práce a také v člancích pro odborný časopis. Nicméně zároveň doporučuji dbát i nadále o přesné formulace, aby se předešlo zastření smyslu toho, co má být sděleno. Sevřenějším způsobem vyjadřování též předcházet určité rozvláčnosti.

V Praze 20.srpna 2006

emer.doc.PhDr.Miluše Kubičková. Csc.